

MARK GOODALE: ANTHROPOLOGY AND LAW: A CRITICAL INTRODUCTION (NEW YORK: NEW YORK UNIVERSITY PRESS 2017) 320.

1. A jogi antropológiára a kortárs magyar jogi-társadalmi kutatások sajnos mindmáig kevés figyelmet szentelnek, holott a két világháború közötti időszakban valódi mozgalom szerveződött a diszciplínát művelők köré, és számos, a magyar népi jogeletről szóló írás látott napvilágot ebben az időszakban.¹ A jogi néprajzi hagyományt annak művelői a második világháborút követően ideológiai okokból nem tudták folytatni, ezért a rendszerváltást megelőző években egyedül Tárkány-Szücs Ernő *Magyar jogi népszokások* című munkája jelenhetett meg, az is csupán 1981-ben.² A rendszerváltás után az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején H. Szilágyi Istvánnak és Loss Sándornak köszönhetően újra elindultak a magyarországi jogi antropológiai kutatások, ám Loss Sándor korai tragikus halála miatt e kezdeményezések is megszakadtak.³

2. Goodale könyve azért is szolgálhat hiánypótló kézikönyvként azoknak, akik érdeklődnek a diszciplína legújabb törté-

nete iránt, mert a bemutatandó mű remekül egészíti ki H. Szilágyi klasszikus jogi antropológia történetéről írt munkáját, amely főként a 2000 előtti korszak tudománytörténetét mutatja be.⁴ A szerző ugyanis arra vállalkozott, hogy megírja a nemzetközi jogi antropológia 1990 utáni történetét, és felvázolja az elmúlt három évtized kutatásainak legfontosabb elméleti irányvonalait. (1–3. o.) Goodale neve talán kevésbé ismert a magyar jogtudományban, holott a jelenleg a Lausanne-i Egyetemen tanító amerikai professzor a 2000-es évek elejétől kezdve meghatározó alakja az emberi jogi antropológiának.⁵

A kötet előszavát jegyző Sally Engle Merry szintén említésre méltó, hiszen az amerikai antropológus a kortárs antropológia egyik legtöbbet idézett képviselője, aki az elmúlt harminc évben a női jogok kulturális beágyazódását kutatta Kelet-Ázsia, a csendes-óceáni régió és az Egyesült Államok sokszínű társadalmi kontextusaiban.⁶ A két kutató korábbi, közösen szerkesztett könyve, a *The*

¹ KULCSÁR Kálmán: „A népi jog és a nemzeti jog” *Az Állam- és Jogtudományi Intézet értesítője* 1961/1–2. 153–193. Kulcsár írása jó összefoglalás a hivatkozott időszakban született mozgalom legfontosabb kutatóiról és írásaikról, annak ellenére, hogy tanulmányának célja kifejezetten az, hogy a jogi néprajzi kutatások marxista társadalomtudományban való használhatóságát és nacionalista mivoltát bizonyítsa.

² TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások* (Budapest: Gondolat Kiadó 1981).

³ H. SZILÁGYI István: *A jogi antropológia főbb irányjai* (Budapest: Osiris 2000); H. SZILÁGYI István – Loss Sándor: „A cigány per” *Beszélő* 2001/4. 94–100.

⁴ H. SZILÁGYI István: *A jogi antropológia főbb irányjai* (Budapest: Osiris 2000).

⁵ Mark GOODALE: „Toward a Critical Anthropology of Human Rights” *Current Anthropology* 2006/3. 485–511.; Mark GOODALE (szerk.): *Human rights: an anthropological reader* (Chichester, U. K.; Malden, MA: Wiley-Blackwell 2009); Mark GOODALE: *Surrendering to utopia: an anthropology of human rights* (Stanford: Stanford University Press 2009); Mark GOODALE (szerk.): *Human rights at the crossroads* (Oxford – New York: Oxford University Press 2013).

⁶ Sally Engle MERRY: *Human rights and gender violence: translating international law into local justice* (Chicago: University of Chicago Press 2006).

*Practice of Human Rights*⁷ az emberi jogi antropológiát bemutató első átfogó és az irányzat legjelentősebb szerzőit magában foglaló műve volt. Merry kiemelése azért is fontos, mert a Goodale könyvéhez írt előszó jelentősen hozzájárul annak elméleti megalapozásához, így az alkotás nyugodtan nevezhető másfél szerzősnek is. Merry a kötetben bemutatott kutatókat úgy jellemzi, mint az „új jogi antropológia” képviselőit, akik „eltávolodtak a múlt kutatásaitól, amelyek a falvak és törzsek jogi mechanizmusainak természetét vizsgálták, és olyan új területekre tévedtek, mint az emberi jogok, az őslakos közösségek jogi szuverenitása és a nemzetközi büntetőjogi bíróságok”. (ix. o.) Az előszó írója szerint a jogi antropológia történetében a hidegháborút követően valóban új fejezet kezdődött, amelyhez hozzájárult az is, hogy a transznacionális kapcsolatok felélénkülésével az állam és igazságosság koncepciói teljes mértékben átalakultak. (x-xii. o.)

3. A könyv – az előszavakat és az utószót nem számítva – három nagyobb egységre bomlik: i) *Jog és a [jogi] jelentés termelése*; ii) *Jog és képviselet, jog mint szabályzás*; iii) *Jog és identitás*. Az első rész azokat a kutatásokat mutatja be, amelyek a jog és nyelv kapcsolatait és a jognak a történelmi hagyományokhoz való viszonyát keresik. A második rész arra keresi a választ, hogy a „jog miként formálja a cselekedetet” (22. o.), így azon szerzők munkásságát ismerteti, akik az individuális és kollektív képviselet mechanizmusairól írnak, illetve azokat, akik azt tanulmányozzák,

hogy a jogi szabályozás hogyan teremti meg vagy éppen korlátozza a társadalmi, politikai és gazdasági kapcsolatokat. A harmadik részben pedig azokba a munkákba enged bepillantást, amelyek a jog identitásteremtő hatásának lehetőségeit fejtegetik, legyen szó őslakosok jogáról, a jog és a társadalmi nemek kapcsolatáról vagy a posztmodern nemzetépítés jogi eszközeiről.

4. Goodale a bevezetőben leszögezi, hogy könyvében sok egymással akár vitatkozó véleményt kíván bemutatni úgy, hogy közben igyekszik rámutatni a legújabb kutatások és a klasszikus jogi antropológia közötti párbeszédre is. (1. o.) Ez utóbbi cél talán a mű egyik legkiemelkedőbb vonása, mely végig érvényesül a fejezetekben. Fontos, hogy Goodale rávilágít arra, hogy a jogi antropológia Maine-től és Bachofentól Malinowskin vagy akár Llewellynen és Gluckmanon át Naderig vagy Merryig hosszú dialógusnak is tekinthető, és még *Az ősi jog* és a legújabb trendekbe illeszkedő kutatás között is fellelhető az eszmei kapcsolat.

5. Az etnográfia és a jogi diskurzus összefüggéseit tárgyaló fejezet leírja, hogy John Conley és William O’Barr milyen módon tette a jogi nyelv kutatását az etnográfia elismert részévé,⁸ szakítva ezzel a jog és nyelv kapcsolattól kizárólag kvantitatív módszertannal analizáló hagyománnyal (39. o.), de azokat a szerzőket is megismerteti, akik a nyelvi jogokkal, a nemzetépítés jogi narratíváival vagy akár az egyesült államokbeli törzsi bíróságokkal foglalkoztak.

⁷ Mark GOODALE – Sally Engle MERRY (szerk.): *The Practice of Human Rights: Tracking Law Between the Global and the Local* (Cambridge: Cambridge University Press 2007).

⁸ Vö. John M. CONLEY – William M. O’BARR: *Rules versus relationships: the ethnography of legal discourse* (Chicago: University of Chicago Press 1990).

Goodale szerint a jog és nyelv néprajzi kutatása rávilágít arra, hogy a jogban is érvényesül a Bahtyin által leírt heteroglosszia, amely azt jelenti, hogy a jogi nyelvet „küzdelem, ellentmondás, a diszkurzív autoritás hiánya és számos »axiológikus hitrendszer« egyszerre való jelenléte” (51. o.) jellemez.

A jogi antropológia és a történelem viszonyának jellemzésekor Goodale először számot vet a jogi antropológia gyarmati örökségével, amely amellett, hogy számos gyarmati nép jogi kultúráját tárta fel, egyben a gyarmati adminisztrációt is segítette azzal, hogy ismereteket adott a gyarmatokon élők jogi kultúrájáról, könnyebbé téve ezzel a gyarmati lakosság feletti hatalomgyakorlást. (56. o.)

A múlt fontosságáról írtak második részében olvasható a kötet egyik legérdekesebb feltevése, amely szerint a „jogi tudás alapja a mítosz”. (71. o.) Goodale szerint ahhoz, hogy a jog hatékonyan működhessen, lennie kell egy jog mögött megbújó mitikus alapnak, amely egy adott csoport közös kulturális és normatív felfogásából áll össze. (71. o.) A szerző ebből azt a következtetést vonja le, hogy „a jog egyrészt része egy mítosz megtestesülésének (*embodiment of myth*), és része egyúttal a társadalom megtestesülésének is (*embodiment of society*), még akkor is, ha a jog elengedhetetlen motívumai idejétmúltak, kirekesztők és megérettek a változásra”. (72. o.) Amellett, hogy a jog és mítosz kötelékéről írt megállapítás a mű legizgalmasabb hipotézise, a szerző részletesebb magyarázat nélkül fejezi be a könyv e részét, amely miatt hiányérzet marad az olvasóban.

6. A kötet második része – ahogyan címe is mutatja – szokatlan párosítás eredménye. Az első egység, amely jól érthető-

en az igazságosság eszméje és az emberi jogi diskurzus köre szerveződik. A második egységben, amely a jogi szabályozás természetéről szólna, már nehezen lehet meghatározni a szöveg koherenciáját biztosító elgondolást.

Az igazságosságról szóló rész egyrészt a különböző kulturális kontextusokban alkalmazott igazságosság koncepciók kutatási eredményeit vázolja fel. Ezzel kapcsolatban Goodale megjegyzi, hogy „az igazságosság egy szubsztantív módon nyitott elképzelés, [...] amely esetében a mai antropológiának sikerült megtalálnia azokat az általános mintákat, amelyekből a különféle igazságosság-elképzelések fakadnak”. (93. o.) Goodale, Merry alapján, négy ilyen mintázatot különít el: az emberi jogokat, a helyi kultúrákat, a vallást és a kozmopolita gondolkodást. (93–94. o.) A szerző szerint ezekből az elemekből végtelen számú és sokszínű megoldások születtek, amelyekben az egyedüli közös az, hogy „az igazságosság iránti soha véget nem érő keresés valami sokkal fundamentálisabb dolgot jelent: a végtelen Don Quijote-i küzdelmet a »megelőttünk állóért«”. (95. o.)

Az emberi jogi antropológia szerzőit bemutató részfejezet igyekszik röviden összefoglalni a jogi antropológia elmúlt harminc évének egyik talán legtermékenyebb területét. E tudósok közül talán Merry életművét lehetne kiemelni, aki az emberi jogi diskurzus globális és helyi szintek közötti közvetítésének folyamatát és a közvetítők technikáit írja le.⁹ Kutatásai a nemek közötti esélyegyenlőséghez fűződő emberi jogi szemlélet helyi adaptációira irányulnak, azaz

⁹ Sally Engle MERRY: „Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the Middle” *American Anthropologist* 2006/1. 40.; és MERRY (6. l.) 18.

arra, hogy ezek a jogok milyen eljárásokon keresztül válnak a vernakuláris kultúra részévé.¹⁰ Merry ezért elsősorban olyan kisebb csoportokat vizsgál, ahol „egyszerre jelennek meg a globális, a nemzeti és a helyi folyamatok”.¹¹ A 2006-ban megjelent *Human Rights and Gender Violence* című könyvében például „öt kisebb csoportot [tekint át] az ázsiai és a csendes-óceáni régióban, és az ENSZ-konferenciák helyhez nem kötött világában, a transznacionális NGO-aktivizmusban és az akadémiai, jogi és szociális szférákban kialakult és használt fogalomrendszert és gyakorlatot” kutatja.¹²

A jogi szabályozás természetéről szóló részfejezet különös elegy, mert Goodale minden olyan kutatást ide zsúfolt be, amelyek valamilyen formában az értékek szabályozásával foglalkoznak. (117. o.) Az olvasó megismerheti például azt, hogy a mexikói őslakos indiánok miként bonyolítják gazdasági kapcsolataikat a multinacionális gyógyszercegekkel a mexikói szerzői jog saját szabályainak köszönhetően (120–121. o.), de arról is olvashat, hogy a Világbank jogászai miért nem tudnak megfelelően közvetíteni jog és kultúra között (127. o.), vagy arról, hogy a párizsi önkormányzat miért nem képes megfelelően szabályozni a prostitúciót a prostituáltak eltérő kulturális értékei és társadalmi helyzete miatt. (135. o.)

Goodale szerint e kutatások arra világíthatnak rá, hogy „ha a jogot egyfajta szabályozási logikaként fogjuk fel, [...] úgy ez a logikai [rendszer] csak részben magyarázható azzal, hogy a szabályozás alapját adó különböző szándékok

és ideológiák igazolására jött létre [...], mert a jog] egyszerre járul hozzá a ki-rekesztéshez (de a befogadáshoz is), az egyenlőtlenséghez (de az egyenlőséghez is) az igazságtalansághoz (de az igazságossághoz is)”. (138. o.) Ez a sommás észrevétel ugyan fontos kiegészítést fűz hozzá a posztmodern társadalomelméletek jogról alkotott, sokszor szélsőségesen kétpólusú gondolkodásmódjához, azonban a fejezet széttartó vonásai miatt az olvasó mégsem érzi teljesen mértékben bizonyítottnak.

7. A harmadik és egyben utolsó rész a jog és identitás vonatkozásairól szól, így az őslakosok jogainak érvényesülésével, a társadalmi nemekkel kapcsolatos jogi szabályozásával és a nacionalizmus alkotmányos úton való megerősítésével foglalkozó szerzőket ismerhetjük meg.

Goodale az őslakosok emberi jogait védő intézményrendszer kialakulását és ennek működését részletesen és informatívan foglalja össze, azonban az őslakosjogokat érintő etnográfiai kutatások szemléltetése során a fejezet élvezhetőségét feláldozza a túlzott alaposág oltárán. (141–163. o.) Amennyiben valakinek mégis sikerül átküzdenie magát a felsorolt szerzők tömegén, úgy biztos képet kaphat arról az összetett rendszerrel, amely az őslakosok sokarcú kultúráját hivatott védeni.

A társadalmi nemekhez kötődő identitások és a jog viszonyáról szóló részfejezet leginkább említésre méltó része az, ahogyan Goodale Bachofen *Das Mutterrecht*¹³ című művében az archaikus tár-

¹³ Johann Jakob BACHOFEN – Hans-Jürgen HEINRICH: *Das Mutterrecht: eine Untersuchung über die Gynaiokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 2003).

¹⁰ MERRY (6. lj.) 29.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

sadalmak matriarchális jogáról szóló elméletét összeköti a legújabb identitáskutatásokkal. (164. o.) A részfejezetnek sikerül úgy bemutatnia ezt a különösen szerteágazó területet, hogy elkerüli az aktivista antropológiában sok esetben tapasztalható egyoldalúságot. Goodale ugyanis rámutat arra, hogy a „jog képes arra, hogy támogassa azt a kulturális változást, amely hozzájárul az egyéni autonómia erősítéséhez, képes arra, hogy a patriarchális erőszak mintázataira rávilágítson, és arra is, hogy [...] kapcsolatot teremtsen a helyi nők küzdelmei és a globális aktivista közösség között, [d]e ugyanezek a jogi adottságok képesek arra is, hogy nehézségeket teremtsenek, [...] mert a jog és a társadalmi nem közötti kapcsolat általában leggyakrabban a kulturális, társadalmi és gazdasági átmenetet átélő nemzetállamokban bontakozik ki”. (183. o.)

Egy közép-európai olvasóhoz az utolsó részfejezet témája állhat legközelebb, hiszen a jogi nacionalizmus mechanizmusait a délszláv háború közben és azt követően kialakult régi-új nemzetállamok alkotmányozási eljárásain keresztül mutatja be a szerző. Figyelemre méltó, hogy Goodale sokat idézett nyugat-európai kutatók mellett egy fiatal szlovén antropológus, Uršula Lipovec-Čebon munkásságát is ismerteti, aki azzal foglalkozik, hogy az 1991 utáni szlovén állampolgársági jog hogyan járult hozzá a modern szlovén nemzetkép kialakításához és több tízezer nem szlovén etnikumú volt állampolgár kirekesztéséhez.¹⁴ (191. o.)

¹⁴ Jelka ZORN – Uršula LIPOVEC ČEBRON (szerk.): *Once upon an Erasure: From Citizens to Illegal Residents in Republic of Slovenia* (Ljubljana: Študentska založba 2008).

8. Az utószóban Goodale határozott módon állást foglal amellett, hogy a könyvében bemutatott hidegháborút követő jogi antropológiai kutatások már betöltötték a küldetésüket, hiszen rámutattak arra, hogy a társadalmi valóság sokkal árnyaltabb, mintsem azt az 1990-es évek kozmopolita jog sikerét hirdető diskurzusa jövendölte. (215. o.) A szerző úgy véli, hogy az „utópia utáni világ antropológiája” elsősorban azzal foglalkozik majd, hogy árnyalja a „globális indikátorok kultúrája” által bemutatott társadalomképet. (209. o.) Mivel a *big data* korában meghatározóvá vált kvantitatív kutatások nem képesek bemutatni a társadalom és a kultúrák sokrétű világát, így szükségképpen torzítanak.¹⁵

9. Az utószót olvasva megint úgy érezheti az olvasó, hogy Goodale nagyon sok izgalmas kutatási ötletet vázol fel, azonban ez a rész is – csak úgy, mint a korábbi fejezetek, – hiányérzetet okoz. A kötet ezért leginkább egy túlságosan aprólékos útikönyvre hasonlít, amelynek írója lemondott műve olvashatóságáról azért, hogy a bemutatandó vidéket a lehető legapróbb részletekig leírhasssa.

Jobb könyvet nem is vehet a kezébe az, aki szeretné megtudni, hogy melyek a jogi antropológia legújabb kutatási irányai, mert ez a munka a lehető legszélesebb körű ismeretet képes átadni számára. Ha valaki azt szeretné azonban, hogy egy koherens és a kötet címe alapján megígért „kritikus” írást vegyen kézbe, annak csalódnia kell. Goodale könyve

¹⁵ Sally Engle MERRY: *The seductions of quantification: measuring human rights, gender violence, and sex trafficking* (Chicago: The University of Chicago Press 2016). Goodale indikátorokkal kapcsolatos megállapításait Merry legújabb könyvéből veszi.

ugyanis nem nyújt mást, mint feldolgozhatatlan mennyiségű információhalmazt és sok helyen felvillanó és gondolkodásra készítő elméletkezdeményt. Ajánlatos inkább Merry előszaván kívül a könyvnek egy-egy, az olvasót érdeklő témát feldolgozó fejezetét elolvasni elsőként, mert ebben az esetben biztosan minden, a tárgykörbe tartozó tudásra szert tehet az érdeklődő. A könyv egyben való elolvasása azonban kifejezetten ellenjavalt.

*Matyasovszky-Németh Márton**

* Fialat kutató, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: *Matyasovszky-Nemeth.Marton@tk.mta.hu*.